

BILAGA TILL ANSÖKAN OM MEDEL TILL SKAPANDE AV SPECIFIK STENMURSMILJÖ I EN FÖRSTA ETAPP UTMED DEN GAMLA KUNGSVÄGEN/LJUNGSTORPSVÄGEN – EN HISTORISK LANDSVÄG MELLAN KLOSTRET/VARNHEM OCH SKÖVDE MED HÖGT KULTURHISTORISKT VÄRDE

Inledning

Skarke-Varnhems Hembygdsförening söker bidrag till beskrivet projekt med stöd av följande tilltänkta organisation som skapas under hösten 2017.

Föreningen Ljungstorps stenmurars och stenrösens vänner bildas under hösten 2017 med syfte att stödja och inspirera markägare, vägsamfälligheter och Trafikverket till bevarande och återställande av de månghundraåriga stenmursmiljöer som finns utmed och runt Ljungstorpsvägen. Föreningen har också som avsikt att genom egna insatser - där det är möjligt - genomföra direkta och indirekta arbetsinsatser för detta syfte genom egenarbete och sökande av finansiering till professionella insatser **förutom det** som kan åligga vägförening eller annan.

Kontakt togs 2017 med länsstyrelsens enhet för Landskapsvård - enheten för Samhällsplanering och kulturmiljö. De har per mail meddelat följande:

*"Området som du menar är väl känt av oss och miljöerna har **ett högt kulturhistoriskt värde**.*

Problemet med igenväxning ökar tyvärr hela tiden och på nästan alla platser, oavsett vegetationstyp. Rökning för att hålla stenmurar fria och synliga är inget arbete som kan göras vid enstaka tillfällen utan kräver årlig skötsel, helst 2-3 ggr/år för att växtligheten inte ska bli för omfattande och jobbig att hantera. På många av de platser som kulturmiljöenheten bidrar med stöttning ökar hela tiden skötselbehovet och våra tilldelade medel minskar, så tyvärr får vi hela tiden dra in på platser där vi kan vara med och delta. Hoppas ni finner en god lösning på ert problem."

Efter förnyad kontakt i april 2017 har föreningen ordnat med rådgivare/tillståndsgivare från länsstyrelsen för projekt för renovering av stenmurar runt Ljungstorpsvägen. **Vår kontakt på länsstyrelsen är;** Kristina Höök Patriksson; Naturvårdshandläggare biotopskydd, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, 403 40 GÖTEBORG - Tfn 010-224 51 63. Via mail finns klartecken att starta projekt kring murar och stenrösen, där vi tar hänsyn till biotopskydd och fornminnesskydd.

Beskrivning av projektområde och kulturmiljö

Flygbild över det angränsade området och kulturmiljön runt den **gamla landsvägen** från Klosterkyrkan genom Överbo gamla by till Hålltorps gård – projektetapp markerad med rött;

Den gamla Kungavägen från Axvall via Klostret upp för Billingeliderna och ner norr om Våmb – via Skyttesledet - förbi Skövde och vidare, var troligen under 1 000 år den enda förbindelsevägen mellan Klostret och Skövde över berget Billingen. På flygbilden är projektetappen från riksväg 49 till gården Hålltorp markerad med rött.

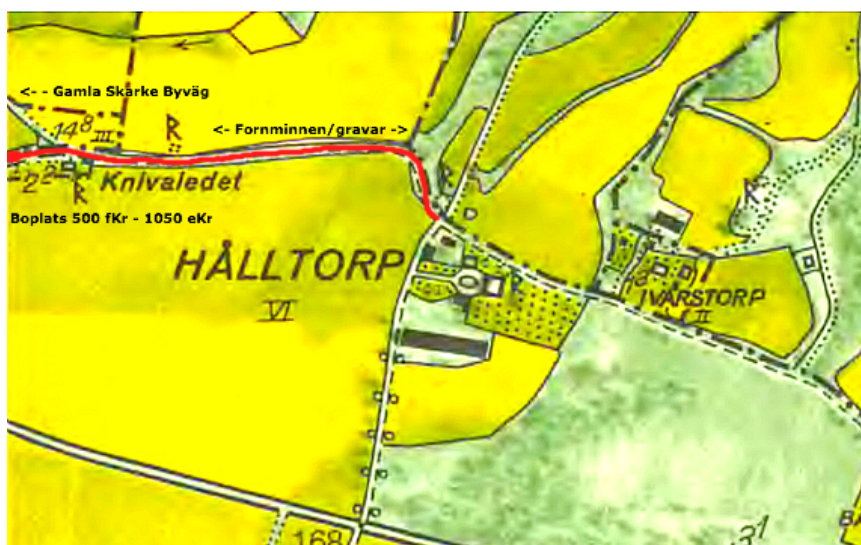
Förtydligad flygbild över det kulturhistoriskt intressanta området i första etappen;

Avståndet mellan Klosterkyrkan och Kata gård till projektetappens början är ca 400 meter. Klosterliden var fortsättningen på den urgamla vägen på södra sidan av dagens riksväg 49 ner förbi Klostret och svängde av västerut mot Axvall.

Karta 1960 över den begränsade projekt-etappen västerut till riksväg 49;

Karta 1960 över den begränsade projekt-etappen österut till Hålltorp;

Knivaledet ligger knutet till platsen för den forntida boplatzen och forna Skarkes gamla byvägs utfart mot landsvägen mot Skövde – ett 'knivformat' lite spetsigt 'led' bildas på så sätt och kan ha gett namnet 'Knivaledet'.

På 1960 års karta har vi märkt ut med rött den vägsträcka som med sina stenmurar skulle kunna bli **en första etapp för Ljungstorp svägs stenmurars återställelse**. Området innehåller flera bronsåldersgravar och en boplatz från 500 f Kr – 1045 ef Kr enligt Riksantikvarieämbetets fornsök, kvalitetssäkrad och uppdaterad 2014. **Boplatzen** är belägen vid och på fastigheten Hålltorp 2:2, adress **Skarke Knivaledet**. Huset iordningsställs nu på privat initiativ till en traditionsenlig historiestuga med kommande publik användning.

Projektsträcka för vilken medel söks är i **första etappen** från **Riksväg 49** till **Hålltorps korsning**. En sträcka om ganska **exakt 800 meter** med stenmurar på båda sidor om vägen och med två sidor vardera att rensa och ev. återställa – vägsidan och åkersidan. Totalt innebär det **3 200 meter stenmursbas** att åtgärda på lite olika sätt.

Allmänintresset för området

Projektsträckan kan beskrivas som **en första etapp** för restaurering av stenmurarna runt denna **enda kvarvarande urgamla vägdel med grusbeläggning**, som en gång var **Kungaväg** mellan Stockholm och militäranläggningen i Axvall, landsväg till Skara, landsväg mellan Klostret/Varnhem och Skövde och idag lokalväg, cykelbana, cykelled, vandringsleder för Billingeleden och Pilgrimsleden S:t Elin, samt en mycket använd sträcka för cykling och promenader för invånare i Ljungstorp och Varnhem.

Vägområdets infart vid riksväg 49 är placerat ca 400 meter från den djupt historiska platsen för utgrävningar kring vikingatidens tidiga kyrka och bo- och begravningsplats nära **Varnhems Klosterkyrka**. Området har sedan öppnandet av **Kata Gårds** kyrkoöverbyggnad haft nästan 60 000 besökare. Detta gör att om den gamla vägens murar kan restaureras, så finns möjlighet att knyta an till det allmänintresse som finns runt **vikingaboplatsen vid kyrkan** och öka förståelsen för de gravrösen och den boplatz från senast vikingatid som finns vid Knifvaledet och **den gamla vägen med sina månghundraåriga stenmurar över berget** – på många håll enastående i storlek och precision, men idag ofta helt dold av sly och vegetation, nedfallna stenar från murarna, tjocka mulktäcken och hög nässelbeväxning.

Sly och träd har sedan bilden tagits kapats på privat initiativ, men det kvarstår på så sätt stubbar och ojämnt underlag vid stenmursbasen, vilket hindrar effektiv fortsatt löpande underhåll med hjälp av moderna maskiner. Lagg märke till med vilken precision många av murarna har lagts.

Vägsträckan har alltså ett stort historiskt värde, liksom ett högt kulturmijöintresse kombinerat med vardagligt utnyttjande för många människor med olika transportslag för rekreation, nöje och som transportväg, vilket också ger ett högt allmänintresse. Murarna bidrar på ett påtagligt sätt till en historisk upplevelse av hög klass vid besök, minnande om månghundraårigt slit och hantverk för att skapa mer bördiga förutsättningar ur ett fattigt stenigt område upp mot berget.

Områdets historia

Området har ett högt läge ovanför gamla Överbo, Klostret och Skarke byar. Bosättningar har funnits i området sedan stenåldern. Tydliga lämningar från bronsålder och senare finns markerade som fornlämningar enligt RAÄ. Vägens historia har dokumentation sedan 1000-talet och var så sent som under första delen av 1800-talet s k 'Kungaväg' för färden över Billingen från Skövde till Axvalls militäranläggning. Läget har i stort sett varit oförändrat genom historien. **Vägen var den enda överfarten över Billingen från Skövde till Varnhems Kloster och Klostrets by ända till 1870.**

Karta över landsvägen mellan Skövde och Varnhems Kloster från 1645;

Man kan se på den gamla kartan från 1645 att vägen över berget och vidare gick exakt så som Kungavägen beskrivits, dvs ner norr om Våmb vid Skyttesledet och vidare förbi norr om Skövde. Ännu idag finns en gata i Skövdes norra delar med namnet 'Gamla Kungsvägen'.

Ljungstorpsområdets historia liksom **själva vägens historia** finns rikt dokumenterad på; www.ljungstorpshistoria.se - där hittar man även en beskrivning av **Knifvaledet** och dess boplatz från vikingatiden eller äldre under vänsterrubriken **A. Vägen historia – A.1 Knivaledet**.

Detta omfattande arbete bedrivs inom ramen för **Skarke-Varnhems Hembygdsförening** och omfattar en digital helt åtkomlig beskrivning av alla fastigheter, platser, människor och händelser utmed vägen.

FÖRENINGEN LJUNGSTORPS STENMURARS & STENRÖSENS VÄNNER

Gården Hålltorps ägare har under några år tagit initiativet till att genomföra en trädröjning och rensning av vägens stenmurar på sin marksida vid denna vägdel. Det har gjort att 'kravet' på 'ordning' även mot vägsidan kommit upp på Vägförningens agenda. Vid vägmöte i oktober 2016 beslöts om en vägsyn som gjordes med alla markägare närvarande i november 2016. Närvarande markägare var positiva till att på eget initiativ grovrensa de delsträckor som finns vid ägorna från uppväxt sly i och vid stenmurarna. Vägförningen åtog sig att slå vägrenarna med slaghack 2 ggr per år.

Utan direkt ytterligare styrning har de privata initiativen växt till att omfatta även murarna för odlingsmarken runt Hålltorps och Nygårdens ägor, två stora gårdar i området, så att även stenmurar på den gamla åkermarken och runt fornminnen rensats från sly och träd. En stor och mäktig insats inom ett nästan kvadratkilometer stort område, som gett ett omedelbart och storslaget **temporärt resultat** för bygden. Inte minst synligt från den trafikerade riksväg 49 förbi Varnhem.

Gravröse på gården Hålltorps mark mellan Knifvaledet och Överbo gamla by. Hösten 2016 helt igenväxt och otillgängligt. Röset innehåller ett tydligt mittröse med en något skruvad stensättning och utgör en viktig blickpunkt på de stora åkerfälten norr om Klosterkyrkan, väl synligt från riksväg 49 och den gamla landsvägen.

Samma gravröse våren 2017 efter en fantastisk kulturgärning helt på privat initiativ. Gravröset är nu tillgängligt och samspelar med omgivningen som en 'historisk lund' med anknytning mot den gamla landsvägen vid Knivalet via en åkerren utmed en likaså sly- och trädrensad vacker stenmur.

Föreningen Ljungstorps stenmurars & stenrösens vänner önskar gärna att i överenskommelse med markägare och arrendator göra platsen tillgänglig med en stig för besökare kompletterad med skyltning enligt Riksantikvarieämbetets uppgifter om platsen.

[illegible]

Alla inblandade i detta första restaureringssteg med sly- och trädborttagning förstår dock, att trots denna första stora ansträngning, insatsen inte räcker för att vidmakthålla resultatet. För att kunna **landsätta en hållbar skötselplan krävs ytterligare och mer genomgripande insatser för att bevara de gamla stenmurarna**. Åtgärder måste vidtas så att man lätt kan slå dikesrenar och åkesrenar på vardera sidan av stenmurarna regelbundet för att skapa en miljö med ängsväxter och synliga stenmurar! Det innebär bland annat borttagande av stubbar, nedfallna stenar och ibland tjocka täcken av lövblandad mull och ris från tidigare slynedkapningar.

För att inte det koncentrerade intresset skall svalna kallas till konstituerande allmänt möte under hösten för bildande av **Föreningen Ljungstorps Stenmurars & Stenrösens Vänner (FLSSV)**.

Länsstyrelsen har gett sitt godkännande av projektet, under förutsättning att man följer länsstyrelsens/naturvårdsverkets skrivningar kring **biotoperna stenmurar och stenrösen** under processen. Några andra tillstånd eller rådgivande organ har vi inte funnit krävs för projektet.

PROJEKTBESKRIVNING

Projektets huvudsyfte är att **skapa en möjlighet för en enklare årlig rensning och skötsel av vägområdets stenmurar**, så att kulturmiljön med stenmurar enklare kan bevaras synliga för eftervärlden år efter år och ge en förhöjd upplevelse för alla som rör sig inom detta historiska geografiska område. I vissa fall bör murarna repareras genom att lyfta upp nedrasade stenar och en hel del organiskt material, jord och ditlagda större stenar måste forslas bort från basen av murarna på sina ställen, utan att äventyra murarnas stabilitet.

Exempel på påbörjad röjning vid stenmur i Sätuna nära Hornborgasjön 2017;

Här har först all sly tagits ned innan basarbetet vid foten av muren påbörjats med borttagning av kvarvarande stubbar och rötter samt organiskt material med hjälp av en mindre grävskopa.

Tanken är att anlita lokala entreprenörer och använda de resurser som kan finnas hos markägare, kringboende och intresserade för att öka tillgänglighet till forntida rösen och upplevelsen av vackra stenmurar i landskapet.

Föreningen tänker långsiktigt och ser hela vägen över Billingen som ett löpande arbetsområde vad det gäller att informera om stenmurar och stenrösens kulturmiljö- och historiska värde. Vid **Fermakorsningen**, där Vägföreningens ansvar tar slut, tar **Trafikverkets ansvar** vid för länsväg 2700 och andra diskussioner måste inledas.

Planerade insatser

Området vid riksvägen är särskilt drabbat av igenväxning med sly och på östra sidan av vägen också stora höga träd. Marken österut som tidigare utgjorde bostadsplatsen för Smedsgården 12:2 gränsande utmed vägen i **ca 100 meter ägs idag av Trafikverket**. De stora trädens lövfällning och djupa skugga har här skapat ett mörkt och igenväxt stycke väg. Samtidigt försuras jorden och där trivs meterhöga nässlor i hela dikesområdet, vilka har så kraftig tillväxt att de längre fram på sommaren viker ut sig på vägbanan. Stenmuren på den södra sidan är kraftigt skadad av trädrötter och i stort sett dold.

Här finns också ett stycke in på grusvägen en avtagsväg för gång- och cykelbana med vägtunnel under riksvägen mot Klosterliden ner mot Varnhem. GC-vägen underhålls av **Skara Kommun**.

Vägsamfällighetsföreningen Varnhem Ljungstorp har ansvar för att hålla vägbanan med dikesren i ett skick som garanterar vägens farbarhet och underhåll. Man har hittills bearbetat dikesrenarna med slaghack en gång per år, vilket inte ger tillräcklig tillbakahållande effekt för sly och nässlor. Dessutom förfular den stenmursmijön under en del av året med söndertrasad växtlighet.

Projektets startsträcka innehåller alltså en del särskilda utmaningar. Tanken är att '**skala dikeskanten**' in mot muren från det översta växtlagret, utan att orsaka instabilitet för själva stenmuren, vilket innebär att tidigare slystubbar och i vissa fall trädstubbar måste avlägsnas, liksom nedfallna stenar lyftas på muren igen. Det borttagna materialet kommer att deponeras hos någon av markägarna. På murens åkersida görs liknande insatser för att hindra snabb återväxning och förenkla slagning av åkerrenen i samband med åker- och ängsbruk.

Den vidare sträckan upp mot Hålltorp innehåller liknande arbetsinsatser, med på en delsträcka, massiv borttagning av både nedfallna stenar, vilka återläggs, samt ditlagda större stenar, vilka i första hand transporteras bort för att reparera en nästan hel försvunnen mursträcka utmed Knifvaledets tomtmark (inte klassad som biotop) eller deponeras hos någon av markägarna.

Kostnadsberäkning

Föreningen har i samtal med lokala entreprenörer kommit fram till en genomsnittskostnad om **200 kr per löpmeter** för dessa åtgärder. Det betyder att den första etappen har kostnadsberäknats till **640 000 kronor** för alla murarnas sidor för åtgärder som ger en kraftigt positiv förstärkning av upplevelsen av hela området som annars inte skulle kunna bli av.

Hänvisas till den formella ansökan via Riksantikvarieämbetets blankett; **Ansökan om kulturarvsarbete 2017**

Avslutningsbild från en enklare provrensning augusti 2017;

